

Βραδέτο

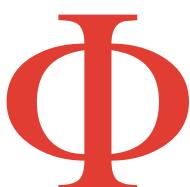
Η || σιέγη του Ζαγόριου

ΚΕΙΜΕΝΟ : ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΑΝΝΑ Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ, ΠΕΤΡΟΣ ΚΟΥΡΟΥΠΗΣ

Βοριάς ψυχρός οαρώνει το Ζαγόρι. Καταχείμωνο. Μετά το χιόνι ακολουθεί η παγωνιά. Στους δρόμους, στις βρύσες, στις κρυστάλλινες λεπίδες που κρέμονται απ' τις στέγες. Ρέματα και ρυάκια μένουν στο χώμα ακίνητα, η ροή τους μιούζει μαρμαρωμένη απ' τον καρό. Πάνω απ' το Καπέσοβο αντηφορίζει ένας δρόμος με πορεία προς το βουνό. Σημ χιονιομένη του επιφάνεια διακρίνονται αμυδρά παλιά αυλάκια αυτοκινήτου. Τίποτε δεν έχει περάσει μετά τη νέα χιονόπωση.

αίνεται πως κανέναν δεν προσελκύει η πινακίδα με την ένδειξη "ΒΡΑΔΕΤΟ 9". Και γιατί θάπτετε άλλωστε; Χωρίς ξενώνες, καφετερίες και ταβέρνες το μικρό Βραδέτο δεν έχει

θέση ανάμεσα στους διάσημους τουριστικούς προορισμούς του Ζαγοριού. Το μόνο που διαθέτει σε αφθονία είναι η φυσική του ομορφιά. Μα αυτή δεν προσελκύει τον τουρίστα. Γιατί προϋποθέτει παρέκκλιση από τις αυσφάλτινες

Θέα του χιονιομένου φαραγγιού από το Βραδέτο. Το καλοκαίρι είναι όλα διαφορετικά.

οδικές αρτηρίες, έξοδο από το αυτοκίνητο και χρήση των ποδιών, του πατροπαράδοτου τρόπου γνωριμίας με τη φύση. Μόνον ανθρώπους με φιλοσοφία περιηγητή γοητεύει το Βραδέτο. Τους άλλους, τους πολλούς, τους αφήνει αδιάφορους.

Σταματώ μπροστά στην πινακίδα που εξέχει από το χιόνι. Ακολουθώ με το βλέμμα την ελικοειδή πορεία του δρόμου, που ανηφορίζει και χάνεται ανάμεσα στην παρθενική, την απάτηη λευκότιτα των υψηλών του Βραδέτου. Πώς νάναι το χωρουνδάκι χιονισμένο; Δεν το έχουμε δει ποτέ. Κι ούτε ξέρουμε αν μ' αυτή τη βαρυχειμωνιά έχει απομείνει κάποια ανθρώπινη παρουσία στον οικισμό. Η αθώα πινακίδα δίνει μόνον πληροφορίες για την απόσταση. Τίποτε άλλο. Τα υπόλοιπα οφείλουμε να τα ανακαλύψουμε εμείς. Δεν το πολυσκεφτόμαστε.

Η αποκοτιά δεν συμβαδίζει με τη λογική αλλά με την παρόρμηση. Κι απ' αυτήν διαθέτουμε σε μεγάλες δόσεις με την Άννα. Εμπρός λοιπόν! Το άγνωστο κι η γοητεία του κινδύνου μας περιμένουν. Αργή τεραπίνηση και ξεκινάμε. Σε σημεία εκτεθειμένα στο βοριά το χιόνι είναι σκληρό σαν πάγος, ενώ στις κοιλότητες παχύ και μαλακό. Οι κίνδυνοι ακινητοποίησης ελλοχεύουν κάθε στιγμή, το ελαφρύ ωστόσο όχημα ανταποκρίνεται, έστω και δύσκολα, στις απαιτήσεις της διαδρομής.

Διασχίζουμε ολομόναχοι τον αυχένα του Βραδέτου σε υψόμετρο 1500 περίπου μέτρων. Τι ευτυχία είναι τούτη, τι αισθηση πρωτόγνωρη! Πού και πού σταματάμε, βγαίνουμε έξω από το δρόμο και βυθιζόμαστε ως το γόνατο στο χιόνι, προσπαθούμε ν' αποτυπώσουμε τη μεγαλοπρέπεια του τοπίου με τις φωτογραφικές μας μηχανές.

Μεσημεράκι. Σαν διαδοχικές λευκές πυραμίδες ξεχωρίζουν μακριά οι πρώτες στέγες του χωριού. Καλυμμένο το Βραδέτο από παχύ στρώμα χιονιού μιούζει σαν νάχει παραδοθεί σε λήθαργο. Η μόνη του ανάσα είναι μια λεπτή στήλη καπνού. Προέρχεται από την καμινάδα

ενός μικρού καφενείου στην πλατεία της εκκλησίας. Η θεια-Κωστάντω, μοναδική ανθρώπινη παρουσία στο χωριό, εξακολουθεί στα 70 της χρόνια να "φυλάει Θερμοπύλες". Μας καλοδέχεται, έκπληκτη από την απόπειρά μας να φτάσουμε ως εδώ.

- Κοπιάστε στη φωτιά να ζεσταθείτε. Κι αν πεινάτε, να ετοιμάσω κάτι.

Προσθέτει ξύλα στην ξυλόσοιμπα, βάζει επάνω της ψωμάκι να ψηθεί, φέρνει ένα τούπουρο για να διώξουμε το κρύο. Ύστερα καθαρίζει πατάτες, χτυπάει αυγά και φτιάχνει μια ομελέτα, ρίχνει μέσα και κομματάκια χωριάτικου λουκάνικου. Βολευόμαστε στον στενό ξύλινο πάγκο, πλάι στην ξυλόσοιμπα που τρίζει, πίνουμε τυπουράκι κι ύστερα κρασί, τρώμε με μεγάλη όρεξη τα καλούδια που μας φέρνει.

Το καφενεδάκι παμπάλαιο, μικρό και ταπεινό,

Τους χειμώνες το χιόνι είναι πολύ, το Βραδέιο βυθίζεται σε πολύμηνη χειμέρια νάρκη.
Παχύ οιρώμα χιονιού έχει εξαφανίσει το καλνιερίμι του οοκάκι του Βραδέου. (δεξιά)

κάθε γωνιά του αποπνέει παρελθόν. Λίγα
ραφάκια με φτωχά είδη μπακαλικής, κορνίζες
στους τοίχους με φωτογραφίες από τη "Σκάλα
του Βραδέτου", το στόμιο του Βίκου στη "Μπε-
λόη", γεφύρια πέτρινα από γνωστά σημεία του
Ζαγοριού. Απ' τα 18 της χρόνια σ' αυτό το
καφενείο η Κωστάντω, μια ολόκληρη ζωή.
Χρόνια καλά και χρόνια δίσεκτα, με οικογέ-
νεια, με πανηγύρια και με κόσμο. Έχει πολλά
να θυμάται απ' τη ζωή της, στιγμές χαράς αλλά
και πίκρας και μεγάλης μοναξιάς. Σήμερα
άλλαξαν στο Βραδέτο οι καιροί, όπως σε
τόσους τόπους στην Ελλάδα. Κλείσαν εδώ και
χρόνια τα υχολεία, έφυγαν οι νέοι στις πόλεις,
τίποτε δεν τους κρατάει σ' αυτό τον τόπο, τον
τόσο ωραίο αλλά και τόσο μοναχικό και
σκληροτράχηλο. Και δεν είναι οικονομικό μό-
νον το πρόβλημα. Είναι κυρίως η ανυπαρξία
κοινωνικότητας, η έλλειψη κάθε δυνατότητας
για συμμετοχή και στις στοιχειώδεις απολαύ-

σεις της ζωής, που έχει ένας άνθρωπος της
πόλης. Το μικρό Βραδέτο γερνάει καθημερινά
και δεν ανανεώνεται. Η θειά Κωστάντω αντι-
στέκεται ακόμη. Όσο μπορεί...
Ανοίγει η πόρτα και μπαίνει μια παγωμένη
ανάσα του βοριά. Μαζί της εισχωρεί και μια
παρέα ανθρώπων με σκούφους, πολύχρωμες
φόρμες που θυμίζουν σκιέρ, μπαιστούνια και
ορειβατικά άρβυλα ως τη μέση του ποδιού.
Μοιάζουν Αυστριακοί ή Γερμανοί. Μας χαιρε-
τάνε πρόσχαρα. Τα μάγουλά τους είναι ανα-
ψοκοκινισμένα από το κρύο και την αντανά-
κλαση του ήλιου στην επιφάνεια του χιονιού.
Έχουν μόλις ολοκληρώσει την ανάβαση της
χιονισμένης Σκάλας Βραδέτου. Κι ενώ ετοιμά-
ζονταν να φύγουν, παρατίθησαν τον καπνό της
μιας και μοναδικής καμινάδας, που οδήγησε
τα βήματά τους ως εδώ. Αρκούνται σε μερικές
μπύρες - χειμωνιάτικα - κι ύστερα πάιρονταν το
δρόμο της επιστροφής, πάλι από τη Σκάλα.

Και χιονισμένη η Σκάλα Βραδέου διατηρεί τη γοητεία μης απαράμιλλης κατασκευής της. (αριστερά) Το μεγαλύτερο από τα δυο γεφύρια, που στο ίδιος της Σκάλας συνδέει το Βραδέο με το Καπέοσθο.

Τους ακολουθούμε για λίγο κι έχουμε την πρώτη εμπειρία από την λαξευμένη στο γκρεμό "Σκάλα Βραδέου", αυτό το αριστούργημα της λαϊκής αρχιτεκτονικής. Το χιόνι δύναται να εμποδίζει να εκτιμήσουμε - στο βαθύστον τουλάχιστον που θα θέλαμε - τις καταπλευαστικές ιδιαιτερότητες αυτού του περίφημου ελικοειδούς καλντερόμιου, του πιο διάσημου ίσως στην Ελλάδα.

Απομεσήμερο. Η χειμωνιάτικη μέρα κυλάει γοργά. Περιδιαβαίνουμε τα στενορρόγυμα του Βραδέου. Σπίτια σφαλισμένα, χωρίς ζωή, αλλού λιθοσωροί και τοίχοι ερειπωμένοι. Τα καλντερόμια καλυμμένα από το χιόνι, στα πιο πολλά αφράτο και απάτητο, τα βήματά μας ηχούν πάνω του πνιχτά. Κανένας άλλος ήχος δεν ταράζει την απόλυτη γαλήνη. Εκτός από μας και την Κωστάντω δεν υπάρχει άλλος κανείς στον οικισμό. Η εγκατάλειψη κι η ερήμωση μας φέρουν μελαγχολία. Καθώς

συνουπώνει το Βραδέο δεν μας κρατάει πια. Δεν ξέρω τι σκέφτεται η θειά Κωστάντω τη στιγμή της αναχώρησής μας. Ενώ μας αποχαιρετάει, το βλέμμα της είναι απλανές....

Πέντε χρόνια μειά

Η ταν εκείνη η ανεκπλήρωτη επιθυμία να διαβούμε τη "Σκάλα" πάνω στα βήματα των παλιών Ζαγορίσιων, αργά και με σεβασμό, όπως της αξίζει. Ήταν η άγνωστη διαδρομή ως τη "Μπελόνη" και τις άλλες εξοχές. Ήταν η ανάγκη να ξαναδούμε τη θειά Κωστάντω και να μάθουμε πώς εξακολουθεί να πορεύεται στο Βραδέο αυτή η ερημίτισσα. Ήταν, τέλος, η θερμή πρόσκληση του καλού μας φίλου **Θουκυδίδη** απ' το Καπέοσθο. Είχε, λέει, ολοκληρώσει τον ξενώνα του, αυτό το προσωπικό όνειρο ζωής και μας περίμενε πλάι στο τζάκι να μας κεράσει κρασί και τοπίουρο δικό του.

Να λοιπόν και πάλι, μετά από πέντε χρόνια, μπροστά μου το Βραδέτο. Χωρίς την Άννα τούτη τη φορά. Οι ευθύνες της στο περιοδικό είναι πολλές και η παρουσία της στο γραφείο απαραίτητη. Δίπλα μου, ωστόσο, έχω έναν άλλο φανατικό ταξιδευτή και φυσιολάτρη, τον **Πέτρο**, πολύ καινούργιο στο περιοδικό αλλά 34 ήδη χρόνια σύντροφο ψυχής. Από εκείνο το μακρινό φθινόπωρο του 1972 στην Κορίτη, στη Σχολή των Εφέδων Αξιωματικών Πεζικού, την περιβόητη **Σ.Ε.Α.Π.** Στα χρόνια που ακολούθησαν μπήκε ανάμεσά μας η θάλαισσα του Αιγαίου. Στο νησί της Πάρου ο Πέτρος, στη Θεσσαλονίκη εγώ. Μα τίποτα δεν άλλαξε. Η απόσταση και ο πανδαμάτορας χρόνος δαμάστηκαν από την ποιότητα και το βάθος της φιλίας μας. Πού μετά από τόσα χρόνια και τόσες περιπέτειες μας έφερε και πάλι κοντά, στην πόλη που αγκαλιάζει το μυχό του Θερμαϊκού, αυτήν που πιότερο απ' όλες τις άλλες αγάπησε ο Πέτρος. Ένας νέος ταξιδευτής λοιπόν δοκιμάζει τα πρώτα του βήματα σ' αυτή τη μεγάλη στράτα που χάραξε πριν από 11 χρόνια το **ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ**.

Με τα πρώτα φετινά χιόνια στα βουνά και το τηλεφωνήμα του Θουκυδίδη ξέσπασε μέσα μου νοσταλγία για το Βραδέτο ανυποχώρητη. Ανακάλεσα στη μνήμη το μιωοέρημο χωριό, τα μοναχικά του υψίτεδα, εικόνες απ' τα βουνά, τα φαράγγια και τη Σκάλα. Έπρεπε να το προλάβουμε, πριν σκεπαστεί και πάλι από το χιόνι και την πολύμηνη ακινησία του χειμώνα. Επιλέγουμε μια διαδρομή, που 9 χρόνια πριν (τεύχος 7, 1977) είχε πρωτοφανερωθεί στα μάτια μας και μας είχε αφήσει άφωνους με την ποικιλία του τοπίου, τις δυσκολίες του δρόμου, τη μοναχικότητα και την παρθενική της ομορφιά. Ήταν η περίφημη "Λάκκα Αώου", ελάχιστα - τότε - γνωστός και αιθέατος σύνδεσμος Κόνιτσας και Γρεβενών, Δυτ. Μακεδονίας και Ηπείρου. Χαραγμένη στις δασοσκέπαστες πλαγιές του Σμόλικα η διαδρομή ατένιζε στον μακρινό ορίζοντα τη συγκλονιστική οροσειρά της Τύμφης ενώ χαμηλά, ανάμεσα σε απόκρυφες χαράδρες, έβρισκε δίοδο η ορμητική ροή του Αώου. Τότε ήταν μια περιπέτεια με αναρρίθμητες εκπλήξεις και στροφές, μια αναζήτηση στο άγνωστο, γεμάτη με παγίδες από νεροφαγώματα και λάυπτες, με ύπουλες κατοισθίσεις από τα σαθρά και απότομα πρανή. Σήμερα είναι μια αυσφάλτινη διάσχιση, που η

ελάχιστη κίνηση τροχοφόρων και το εξαιρετικό φυσικό της κάλλος, την καθιστούν μια από τις συναρπατικότερες ορεινές διαδρομές της χώρας. Το χειμώνα, ωστόσο, δυσκολεύει εξαιτίας υψηλέτρου, πάγου και χιονιού. Στα δύο των νομών Γρεβενών και Ιωαννίνων ο αυχένας της Βασιλίτσας μας καθηλώνει. Προβάλλει σε υψόμετρο 1800 μέτρων μέσα από σύννεφα, που μας κυκλώνουν από παντού. Το φως του ήλιου αδυνατίζει, φιλτράρεται πίσω από κύματα γκρίζας καταχνιάς. Ένα πέπλο μυστηρίου τυλίγει τα αιωνόβια ρόπτολα, τους κεραυνοβολημένους κορμούς, τα παγωμένα ρέματα, τα κλαδιά και τους θάμνους παπαλισμένους από χιόνι.

Μιοικέλι και οιο βάθος τα Τζουμέρκα. Μπροστά η κοιλάδα με την κυματοειδή ημεριδιανή επιφάνεια.

Σταματάμε. Είναι αδύνατον να προοιπεράσουμε μέσα από κλειστά παράθυρα τον τόπο. Βγαίνουμε έξω στο πρωινό αγιάζι, ουμέζόμαστε την υγρασία της γης, φιγούμε στην ψύχρα του υψομέτρου. Για ώρα πολλή ξεχνάμε τον προορισμό του ταξιδιού. Προορισμός γίνεται **το ίδιο το ταξίδι**. Ύστερα χαμηλώνουμε στο βύθισμα του **Δίστρατου** με αλλεπάλληλες στροφές. Από τις καμινάδες του χωριού βγαίνει καπνός, διάχυτη είναι η μυρωδιά του ξύλου. Ανηφορίζουμε για **Άρματα**, σε άσφαλτο πια, ο άγριος χωματόδρομος είναι παρελθόν. Πριν

από το **Παλιοσέλι** εγκαταλείπουμε την άσφαλτο για Κόνιτσα, στρίβουμε απότομα αριστερά προς την κοίτη του Αώου. Χωματόδρομος φαρδύς, στρωμένος με ηροκάλες, φορτηγά ανεβοκατεβαίνουν συνεχώς. Στη θέση του παλιού και επικίνδυνου λαυπόδρομου μια νέα οδική αρτηρία γεννιέται. Η ασφαλής - και τόσο ποιητή από χρόνια - σύνδεση των Γρεβενών με το Βόρειο Ζαγόρι είναι επιτέλους ορατή. **Βρυσοχώρι, Ηλιοχώρι, Γυφτόκαμπος**, πεύκα, έλατα, κοκκινωπά σφενδάμια, καφετιές βαλανιδιές και οξιές, τοπία γνωστά και αγαπημένα

Το ρόμπολο

- σύμβολο οτον αυχένα της Βασιλίσσας. Αδύνατον να οβήσει από τη μνήμη.

Αυχένας Βασιλίσσας. Προβάλλει οαν σε όνειρο.

από χρόνια εναλλάσσονται σε κάθε χιλιόμετρο με ποικιλία θαυμαστή. **Σκαμνέλι, Τσεπέλοβο, νέοι ξενώνες,** ανοικοδόμηση παντού. Το Ζαγόρι αναπτύσσεται διαρκώς, κάποιες μονάδες είναι υπερβολικά μεγάλες για τον τόπο, του αφαιρούν την παλιά του αθωότητα, του δίνουν όψη κοιμικών ορεινών προορισμών.

Ο ήλιος της δύσης μας προλαβαίνει στα ψηλώματα πάνω απ' το **Καπέσοβο**. Οι ακτίνες του διαπερνούν το παχύ στρώμα των σύννεφων, διαχέονται ανάμεσα στις αναρρίμητες πτυχώσεις της κοιλάδας που εκτείνεται ως τους πρόποδες του όρους Μιτσικέλι. Στο βάθος φράσσουν τον ορίζοντα το μακρόστενο Περι-

στέρι και ο βαρύς όγκος των Τζουμέρκων. **"ΒΡΑΔΕΤΟ 9"**. Μετά από πέντε χρόνια η πινακίδα είναι στη θέση της, χωρίς χιόνια τούτη τη φορά.

- Ας περιμένει λίγο ο Θουκυδίδης, λέω στον Πέτρο. Θέλω να δω πώς είναι ποιν το πέσιμο της νύχτας το Βραδέτο.

Ψηλά στον αυχένα βοριαδάκι, ψύχρα μα και θέα εκπληκτική. Ο τυχερός επισκέπτης του Βραδέτου έχει πάντα τα μάτια του γεμάτα με Ήπειρωτική ομορφιά.

Στο πάνω τμήμα του χωριού μας υποδέχεται μια έκπληξη: ένα οικοδόμημα βαρύ, με τοίχους από τούβλα, που του δίνουν μια όψη αστική, ξένη προς την αρχιτεκτονική του Ζαγοριού. Όλα δείχνουν πως θάναι ο πρώτος ξενώνας του Βραδέτου, το πρώτο δειλό άνοιγμα, στον κόσμο του τουρισμού, αυτού του απόμακρου χωριού. Μακάρι η συνολική αισθητική του καταλύματος να είναι συμβατή με το Ζαγόρι κι η παρούσα του να σημάνει την έξοδο του Βραδέτου από τη μακρόχρονη απομόνωση.

Μόνον τα βήματά μας αντηχούν στα καλντερίμια του χωριού. Καμιά πόρτα δεν είναι ανοιχτή, από καμιά γρύλλια παντζουριού δεν βγαίνει φως. Πάνω από την πλατεία, ωστόσο, διακρίνεται αμυδρά ίχνος καπνού. Πλησιάζουμε. Μια μαυροφρεμένη σιλουέτα βήματίζει αργά προς την εκκλησία. Δεν έχω καμιά αμφιβολία. Είναι η θεια Κωστάντω. Στο άκουσμά μας κοντούσκεται. Γυρίζει το κεφάλι και μας ρέχει μια καχύποπτη ματιά. Δυο ξένοι άντρες στο χωριό. Σούρουπο. Κι αυτή ολομόναχη.

- Καλησπέρα, λέω από μακριά σηκώνοντας το χέρι.
- Καλησπέρα, απαντάει μονολεκτικά.

- Αν τόκλεισες το καφενείο για απόψε να μη σε ανησυχήσουμε, καλύτερα να φύγουμε. Μα αν είναι ανοιχτό, θα θέλαμε ένα καφεδάκι.

Τα χαρακτηριστικά του προσώπου της για λίγο χάλαρώνουν.

- Κι εσείς πώς από δω τούτη την ώρα; Ποιοι είστε;
- Είμαστε από Θεσσαλονίκη. Πριν πέντε χρόνια έχουμε ξανάρθει. Πού να μας θυμάσαι με τόσο κόσμο που πέρασε από τότε.

Οι τελευταίες επιφυλάξεις μοιάζουν να διαλύονται.

- Πήγανα σπίτι, νύχτωσε πια, δεν περιμένω και κανέναν. Μια και με προλάβατε όμως, κοπιάστε να σας κάνω έναν καφέ.

Μπαίνουμε στο καφενεδάκι. Στο άναψμα της λάμπταις δεν βλέπω καμιά ορατή αλλαγή. Ο ίδιος ξύλινος πάγκος, η ξυλόσομπα, οι ταλαιπωρημένες κορνίζες με τα τοπία του Ζαγοριού στους τοίχους. Η θεια-Κωστάντω συδαυλήζει τα κάρβουνα που απόμειναν στη σόμπα, προσθέτει δυο ξυλάκια, πάει πίσω από τον πάγκο και φτιάνει τον καφέ. Κάθεται κοντά μας πλάι στη σόμπα.

- Πώς τα πας θεια-Κωστάντω; τη ρωτάω.
 - Πώς να τα πάω σ' αυτή την ερημιά; Τώρα τελευταία πονάει και το πόδι μου. Εντυχώς που έχω τα παιδιά μου, τη **Στανδούλα** και το **Λάμπρο**. Έρχονται κάθε βδομάδα από τα Γιάννενα, με βοηθάνε και με βλέπουν. Χωρίς τη βοήθειά τους τίποτα δεν θάκανα.

Την ρωτάει ο Πέτρος πώς είναι οι χειμώνες. Κουνάει το κεφάλι της:

- Εδώ είναι νάσαι νέος κι όταν χιονίζει, νάχεις όλη μέρα ένα φτυάρι να φτυαρίζεις.
- Θα ξανάρθουμε κάποιο μεσημέρι θειά-Κωστάντω, να μας ετοιμάσεις να φάμε κάτι και να πιούμε ένα κρασί.
- Όπως αγαπάτε.

Την καλληνυχτίζουμε. Το φως του καφενείου σβήνει πίσω μας. Απομένουν τα φώτα των στύλων που φωτίζουν τα βήματά μας ώπου να βγούμε απ' το Βραδέτο.

Φτάνουμε νύχτα στο Καπέσοβι. Ούτε εδώ επικρατεί συνωστισμός. Ωστόσο ο τόπος δείχνει ζωτανός. Δυο-τρία παραθύρα είναι φωτισμένα κι από την καμινάδα του Θουκυδίδη ο καπνός βγαίνει πυκνός. Μας υποδέχεται ο φίλος μας με ανοιχτή αγκαλιά.

- Αργήσατε. Νόμισα ότι χάσατε το δρόμο.

Με το μουστάκι του, την πρόσχαλη φυσιογνωμία και το πλατύ χαμόγελο ο φιλόλογος καθηγητής **Θουκυδίδης Παπαγεωργίου** εξακολουθεί να είναι πάντα ο ίδιος, όπως τον πρωτογνώρια. Με μια μικρή διαφορά. Εδώ και λίγο καιρό έχει αποσυρθεί απογοητευμένος από την ενεργό δράση μετά από 30 χρόνια προσφοράς.

Ρέχνει ένα μεγάλο κούτσουρο στο τζάκι, γεμίζει με τούπουρο δικό του τα ποτήρια μας, χαλαρώνουμε απέναντι στην ωραία φωτιά. Μετά το τηλεφώνημά του έτσι ακριβώς φαντάζομουν τις στιγμές.

Περιφέρω το βλέμμα μου στο χώρο. Η τελειομανία του ξυλογλύπτη και χειροτέχνη Θουκυδίδη είναι ορατή παντού: στο έξοχο ταβάνι από μασίφ ξύλο δρυός, στις χειροποίητες συλλεκτικές του γκλίτσες, στο τζάκι από βαριά γκρίζα πέτρα, στο περίτεχνο δάπεδο με ντόπια πλάκα στους χρωματισμούς της ώχρας και του γκρι.

Εμφανίζεται η κόρη του Θουκυδίδη, η **Γιάννα**. Φέρνει πίτα, φασόλια γίγαντες στο φυύρο και μαγειρεμένη μελιτζάνα, όλα από τα χέρια της. Γεμίζει τα ποτήρια μας με κρασί του πατέρα

Η θειά - Κωστάντω στο καφενεδάκι της. Μια μοναχική παρουσία που 'φυλάει Θερμοπύλες' στο έρημο Βραδέτο.

της, αγνό και ευωδιαστό. Κάποια στιγμή τα βλέφαρα βραδίνουν. Ο ύπνος μας συντροφεύει γλυκός και αβίαστος, μέχρι το πρωί.

Περπλάνηση γύρω & μέσα στο Βραδέτο

Στο ξεκίνημα της μέρας ένας ήλιος λαμπρός προβάλλει πίσω απ' τα βουνά. Στα ψηλώματα που βρισκόμαστε ο ουρανός είναι ανέφελος, γαλάζιος. Κάτω χαμηλά στην κοιλάδα, ωστόσο, η ομέχλη παραμένει πυκνή και αμετακίνητη. Ανηφορίζουμε για το Βραδέτο και στον πρώτο χωματόδρομο στρίβουμε δεξιά. Απλώνεται μπροστά μας ένα τοπίο γυμνό, με ήπιες χαραδρώσεις και απαλές λοφοπλαγιές. Στο χαμηλό χορτάρι βόσκουν αγελάδες. Τη μονοτονία του πράσινου διακόπτουν φτέρες με έντονο χρώμα καφετί. Μια πλαγιά είναι κατάσπαρτη με αμέτρητες γκρίζες πέτρες, τραχειά

παραφωνία στο οιμαλό έδαιφος του τόπου. Για δυνύμηση χιλιόμετρα μας ταλαιπωρεί ένας κακοτράχαλος χωματόδρομος. Τερματίζει σ' ένα οροπέδιο σε υψόμετρο 1700 μέτρων. Ένας συναρπαστικός ορίζοντας αποκαλύπτεται απέναντί μας. Είναι η εκπληκτική οροσειρά της **Τύμφης** με τις διαδοχικές της κορυφές, οι περισυστέρερες από τις οποίες ξεπερνούν τα 2000 μέτρα. Εκεί ανάμεσά τους, αθέατη στα μάτια των μακρινών παρατηρητών, φωλιάζει στο μυστικό της κοιλωμάτη η θρυλική **Δρακολίμνη της Γκαμήλας**. Λιγότερες από 4 ώρες μας χωρίζουν απ' αυτό τον ονειρικό ορειβατικό προορισμό, ένα εγχείρημα όμως που είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί στην περιορισμένη διάρκεια της μέρας αυτή την εποχή. Αρκούμαστε λοιπόν στην ήρεμη διάσχιση ενός μονοπατιού με καλή χάραξη, που μετά από 25 λεπτά μας οδηγεί στην αρχή του "Μέγα Λάκκου", ενός φαραγγιού δευτερεύοντος του Βίκου, που ελάχιστα όμως υπερεργεί σε ομορφιά και μεγαλοπρέπεια.

Φτάνουμε στο ηλιόλουστο Βραδέτο μειωμέρι, με ζέστη αφύσικη γι' αυτή την εποχή. Η θειά

Κωστάντω λιάζεται ολομόναχη σ' ένα υπαίθριο τραπεζάκι στην πλατεία της εκκλησίας. Γι' αυτήν την εκκλησία αναφέρει ο **Λαμπρόδης**, ότι "ο αοιδημος Ν. Τσιγαράς ιδρύσατο την επ' ονόματι της Γεννήσεως της Θεοτόκου κοινήν του χωρίου εκκλησίαν κατά το έτος 1799, προικίσας ταύτην και με τρεις κώδωνας, με εικόνες και με πολλά ιερά σκεύη και άμφια". Δίπλα από το Ιερό ορθώνται ο μεγάλος πλάτανος με τα φουντωτά κλαδιά του, που σε κάθε φύσημα του ανέμου φυλλοδροούν. Η θειά Κωστάντω μας θυμάται στη σπιγμή. Είναι πρόσχαλη, ομιλητική, ένας άνθρωπος εντελώς διαφορετικός από την πρώτη μας συνάντηση. Καθόμαστε δίπλα της, παραδομένοι στις ακτίνες του ζεστού φθινοπωρινού ήλιου, στο υψόμετρο των **1340** μέτρων της πλατείας του Βραδέτου. Για την "**Στέγη**" αυτή του Ζαγοριού έγραφε χαρακτηριστικά ο **Λαμπρόδης**: "Κείται το υψηλότατον τούτο χωρίου, εξουσιάζον όλον το Ζαγόριο, επί οροπεδίου. Έχει κλίμα κατ' εξοχήν εύκρατον, ορίζοντα εκτεταμένον, τόπους απεράντους, όρη δύσβατα και παράγει, εκτός του ωδαιοτάτου τυρού και βουνύρου, και

Κάποιες ήταν μια ολοζώντανη κατοικία. Σήμερα απομένει η περίτεχνη ξερολιθιά.

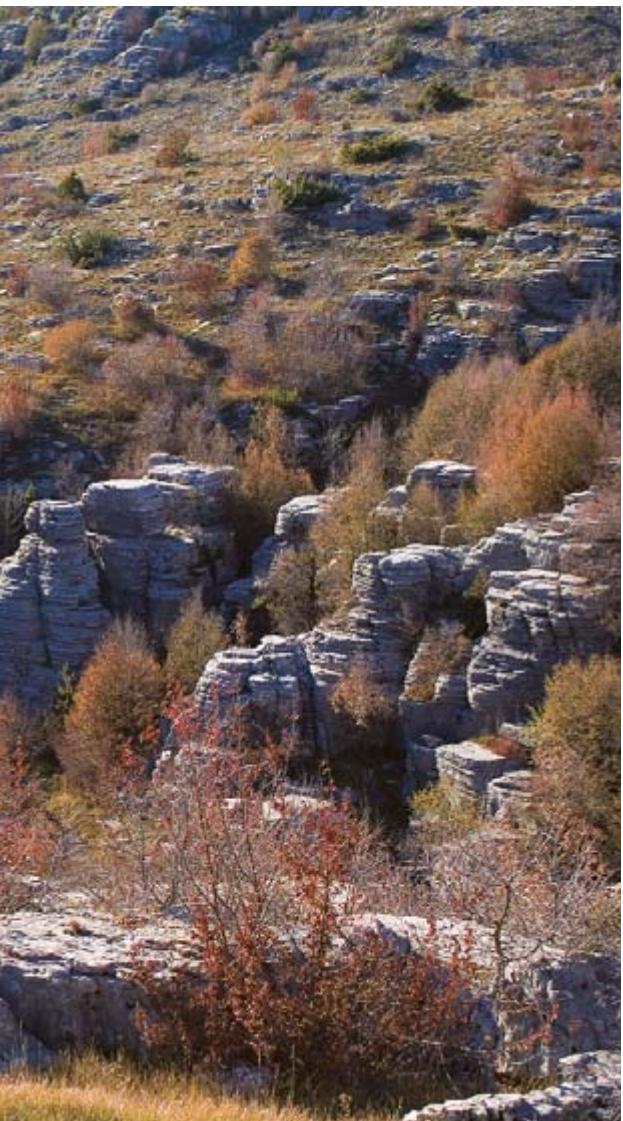
Φυσικό περιβάλλον οι δρόμοι προς 'Μπελόν'. Αδύνατον να το ανακαλύψει κανείς με αυτοκίνητο.

βρύζαν όχι ευκαταφρόνητον".

Οι επιφανείς και λόγιοι άνδρες είναι κατά τον Λαμπτρίδη "ο Νούτσο-Κοντοδήμος, προεστώς ισχυρός, καταργήσας δια της επιρροής του πολλούς του Ζαγορίου φόρους, ο διδάσκαλος των διδασκάλων Αναστάσιος Σακελλαρίου, ο ενεργετήσας πάσαν των ευρωπαϊκήν Τουρκίαν δια της ακαμάτου και πολυχρονίου εν Ιωαννίνοις διδασκαλίας του, ο Φλιππος Αναστάσιον, διδάκτωρ της Ιατρικής και οι αδελφοί

Τσιγαράδα, διδάκτορες επίσης της Ιατρικής".

Στα χρόνια του Λαμπτρίδη, περί τα μέσα του 19ου αιώνα, το Βραδέτο αριθμούσε 360 κατοίκους και, σύμφωνα με την παραδόση, κατοικήθηκε στις αρχές του 17ου αιώνα από ποιμένες, που έφεραν στο Βραδέτο τις σκηνές τους από την Νούκα, τημήμα του Σκαμινελίου. Σήμερα η εποχή εκείνης της πολυκοσμίας είναι μακρινή, μόνον τα καλοκαίρια ζωντανεύει ο τόπος. Τον χειμώνα, και πάλι όχι σ' όλη την τη

διάρκεια, μοναδικός κάτοικός του είναι η Κωστάντω, που, όταν αποκλείεται από χιόνια, έρχονται τα ερπυστριοφόρα και την παίρνουν. Η γερόντισσα μας προτείνει χοιρινή τηγανιά. Δεν έχουμε αντίρριο. Όστουν να γίνει απολαμβάνουμε τον ήλιο, αγναντεύουμε απέναντι μας το Μιτσικέλι, το Περιστέρι, τα Τζουμέρκα. Κάποια στιγμή μας γνέφει η Κωστάντω από την πόρτα του καφενείου.

- Σας έστρωσα μέσα. Δεν μπορώ να κουβαλάω τα πιάτα τόσο μακριά.

Μετά το γεύμα τριγυρνάμε για λίγη ώρα στο

Βραδέτο. Το κεντρικό καλντερίμι μας οδηγεί χαμηλότερα σε άλλα δευτερεύοντα, χορταριασμένα και στενά ή αδιέξοδα. Σπίτια με πέτρα, πλακοσκέπαστα. Κάποια έχουν ξεφύγει απ' την παράδοση, έχουν τούγκινες σκεπές. Στο κάτω τμήμα του χωριού, ανάμεσα σε άναρχη βλάστηση και δέντρα, τα ερείπια περιουσεύονταν. Τα δείγματα ωστόσο της τοιχοποιίας στις ξερολιθιές που παραμένουν, είναι άριστα. Με λίγη φροντίδα θα μπορούσε να έχει πολύ ωραία εικόνα το χωριό.

Απομεινήμερο. Το καφενεδάκι της Κωστάντως έχει κλείσει. Για ποιον άλλωστε να παραμείνει ανοιχτό; Από το πάνω μέρος του χωριού ξεκινάμε για "Μπελόν". Μετά από 800 μέτρα ξεκινάει το μονοπάτι, καλογραμμένο και ομαλό, με ήπιες κλίσεις και ξεκούραστο. Το φυσικό περιβάλλον είναι ειδυλλιακό, θυμίζει ορμαντικό πίνακα ζωγράφου της Αναγέννησης. Παντού κυριαρχούν οι απαλές γήινες αποχρώσεις από τις καφετιές φτέρες και τα ξερόχορτα, που σχηματίζουν βελούδινα χαλιά σε χρώμα ώχρας. Πού και πού ορθώνονται συστάδες βράχων με ωραίους σχηματισμούς και παράλληλες στρώσεις από λεπτές σχιστόπλακες, τόσο χαρακτηριστικές σε πολλά σημεία του Ζαγοριού.

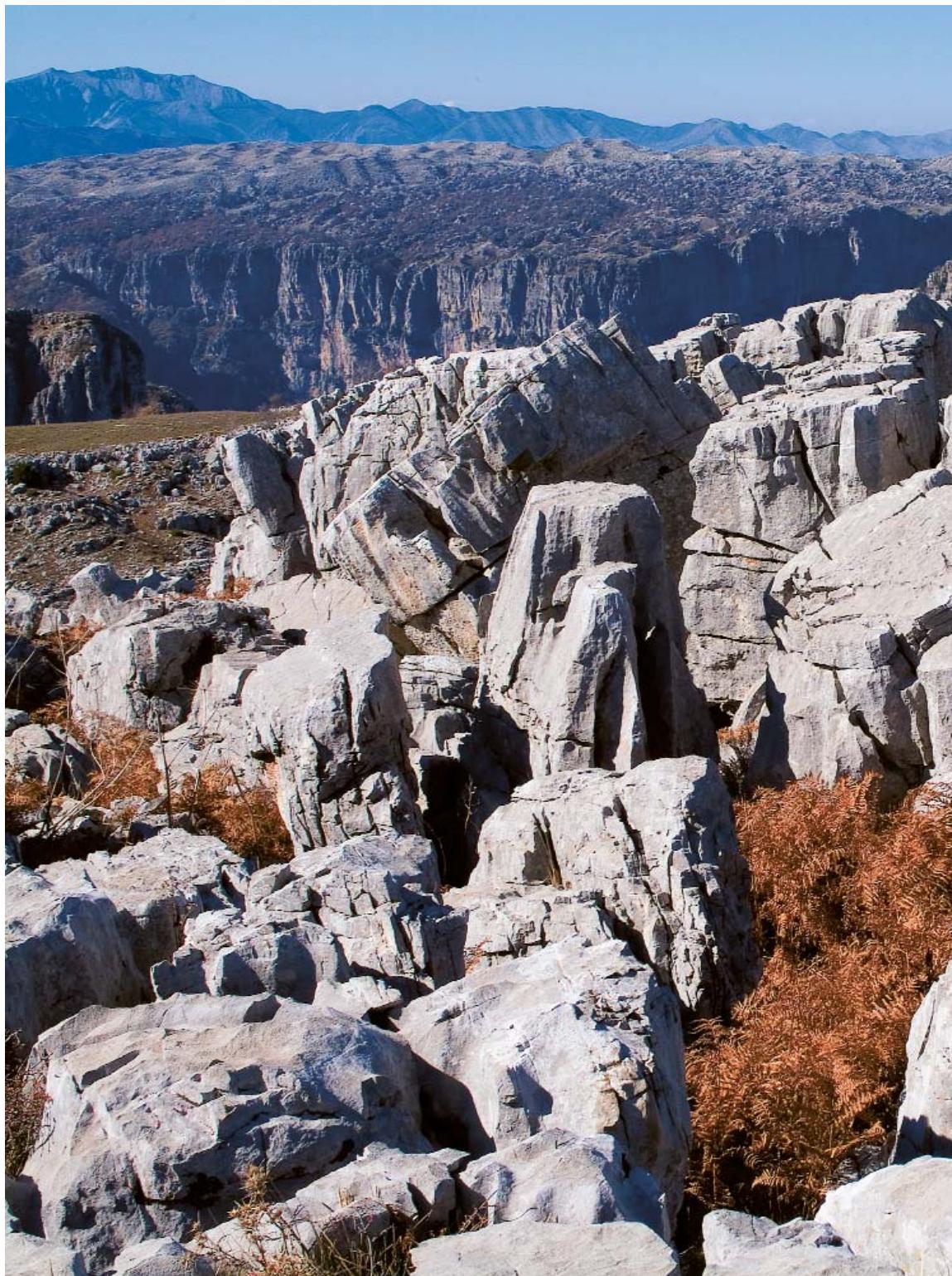
Το τελευταίο τμήμα του μονοπατιού είναι καλυμμένο από μεγάλες επίπεδες πλάκες φυσικές. Τις διαδέχεται ωραίο καλντερίμι που καταλήγει στην "Μπελόν". Είν' ένας φυσικός εξώστης στην κόψη του γκρεμού, που μας χαρίζει θέα του Βίκου απεργίραπτη, μετά από χαλαρό περίπατο που μόλις ξεπερνάει τα 20 λεπτά.

Η δαισωμένη κοίτη της χαράδρας είναι ήδη βυθισμένη στη σκιά, ενώ στα ψηλότερα σημεία του φαραγγιού ο ήλιος του δειλινού φωτίζει ακόμη.

Κάποια πελώρια δέντρα είναι γαντζωμένα στην αβυσσαλέα ορθοπλαγιά. Αναρωτιόμαστε πού βρήκαν χώμα οι οίκες τους, πώς κρατάνε το βάρος των κορμών. Μόνο η φύση ξέρει την απάντηση.

Σκάλα Βραδέτου

Την Σκάλα Βραδέτου αξίζει να την γνωρίσει κάποιος στην κατάβαση. Όχι απλά γιατί είναι λιγότερο κοπιαστική απ' την ανάβαση αλλά κυρίως γιατί, το κάθε βήμα στην κατάβαση χαρίζει μια συνολική άποψη του

Στο δρόμο για "Μέγα Λάκκο" αποκαλύπτονται τοπία μεγάλειώδη, άγριας ομορφιάς.

Σκάλα Βραδέτου. Ένα μνημείο λαϊκής αρχαιειονικής αξεπέρασης ομορφιάς.

μεγαλειώδους φαραγγιού, της Σκάλας και των λεπτομερειών της μοναδικής της κατασκευής. Αν μάλιστα έχει χρόνο στη διάθεσή του ο πεζοπόρος, τότε η αισθητική απόλαυση είναι μεγαλύτερη.

Με το αυτοκίνητό του ο Θουκυδίδης μας μεταφέρει στο Βραδέτο. Ακολουθώντας τη σχετική πινακίδα βρίσκουμε εύκολα έξω απ' το χωριό των δρόμο προς το εκκλησάκι του Αγ. Αθανασίου.

100 περίπου μέτρα πριν από το ναό ακολουθούμε το μονοπάτι δεξιά, που περνάει μερικά μέτρα κάτω από το ξωκλήσι και συνεχίζει προς τη Σκάλα. Ήδη βρισκόμαστε σε καινούργιο καλντερόμι, που έχει ανακατασκευασθεί με τρόπο άτεχνο. Η αίσθηση είναι πολύ διαφορετική από τις παλιές πέτρες, με τέχνη φυτεμένες στο έδαφος και στρογγυλεμένες από τα πόδια τόσων ανθρώπων και υποζυγίων στους αιώνες. Ο Αγ. Αθανάσιος είναι στενά συνδεδεμένος με

την παράδοση του τόπου. Όπως θυμάται ο 90χρονος Καπεσοβίτης **Κώστας Ζαμπαλάς**, (περιοδ. "ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ ΜΑΣ", τ. 304-305, 2003) "εκείνα τα χρόνια οι συγγενείς και οι χωριανοί ξεκινούσαν τους αγαπημένους τους για την ξενιτιά με κλάματα κι ενχές από τον Αϊ-Θανάση κι επιστρέφοντας έκοβαν και λίγες κρανιές, για να γυρίσουν γεροί απ' τα ξένα. Από δω τους αγνάντεναν μέχρι να ξεμακρύνουν. Τα ξένησα κι εγώ αυτά τα έθιμα κι ένοιωσα τα συναισθήματα της λύπης και χαράς. Όταν γύριζαν οι ξενιτεμένοι, οι συγγενείς κι οι χωρια-

νοί περίμεναν στον Αϊ-Θανάση κι αγνάντεναν στα Καπεσοβίτικα τον ερχομό κι ύστερα στον ανήφορο, στα καγκέλια. Όταν έφταναν στο "Άλωνούτσι", όλοι φώναζαν "έρχονται", "έρχονται". Στον Αϊ-Θανάση άνοιγαν οι αγκαλιές και τα μάτια γιόμιζαν δάκρυα χαράς".

Μερικά λεπτά μετά τον Αϊ-Θανάση αρχίζει το όμιορφο καλντερόμι και οι έλικες της Σκάλας. Σε κάθε βήμα η θέα γίνεται συγκλονιστική στο βύθισμα του Καπεσοβίτικου φαραγγιού, στους ολόρθιους βράχινους πύργους, στ' αντικρινά ηπειρώτικα βουνά. Πουρνάρια, κέδρα, γάρβοι και σφενδάμια παρεμβάλλονται ανάμεσα στην γκρίζα πέτρα της Σκάλας, που ήδη με τα αλλεπάλληλα καγκέλια φτάνει στο αποκορύφωμα της αρχιτεκτονικής της τελειότητας.

Χαραγμένη με απαράμιλλη υπομονή και μαεστρία στον απότομο γκρεμό η Σκάλα τέρπει την αισθητική μας με την εξαιρετή προστατευτική της ξερολιθιά και το περίτεχνο καλντερόμι, που έχει κλίσεις ήπιες, γλυκύτατες καμπύλες, παραπτάδες που εξέχουν κατά διαστήματα για να προφυλάσσουν από γλυστρήματα τον βηματισμό ανθρώπων και ζώων. 1500 περίπου μέτρα ξερολιθιάς και πάνω από 1100 καλντερόμωτοί αναβαθμίσθηκαν μια υψηλευτική διαφορά 250 μέτρων, συνδέοντας το Βραδέτο με το Καπέσοβο. Αναρίθμητες πέτρες, μπαρούτι, 20 χρόνια σκληρής δουλειάς και 40 φορτώματα αλάτι για το φαΐ των μαστόρων χρειάστηκαν για να ολοκληρωθεί το περίφημο αυτό έργο. Η ακριβής χρονολογία κατασκευής δεν είναι γνωστή, πιθανόλογείται όμως, ότι Βραδετινοί που ζούσαν στην αυλή του Τσάρου, έστειλαν στις αρχές του 18ου αιώνα χρήματα για την κατασκευή της Σκάλας.

Στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '70 έγινε η χάραξη της ορεινής διαδρομής που συνδέει Βραδέτο και Καπέσοβο, ενώ τα τελευταία τρία χρόνια ολοκληρώθηκε η ασφαλτότροπωση του δρόμου. Η Σκάλα του Βραδέτου, ωστόσο, διατηρεί την απαράμιλλη αύγη της ως ένα από τα επιφανέστερα μνημεία λαϊκής αρχιτεκτονικής, όχι μόνον του Ζαγοριού αλλά όλης της Ελλάδας. Πόση ώρα απαιτείται για να κατέβει κάποιος τη Σκάλα; Μισή ώρα; Περισσότερο; Δεν ξέρω ακριβώς. Εμείς χρειαστήκαμε πάνω από δύο ώρες για να απολαύσουμε το τοπίο, να χαρούμε τα βήματά μας πάνω στην πέτρα και να εκτιμήσουμε την τέχνη των μαστόρων που την έφτιασαν.

Εξωτερική όψη του ξενώνα του Θουκιδίδη.

Η Κρεβάτια, χώρος πανέμορφος, γνήσια ζαγορίτιος στον δεύτερο όροφο του ξενώνα του Θουκιδίδη.

Ο ξενώνας του Θουκιδίδη

Σπάτι Καπεσοβίτικο του 1875 με έχνη ορατά στης φθοράς του χρόνου. Στα χέρια του Θουκιδίδη αναγεννήθηκε. Διατηρώντας αναλοίωτα τα αυθεντικά χαρακτηριστικά της Ζαγορίσιας αρχιτεκτονικής, συνεχίζει από το Πάσχα του 2006 την πορεία του στο χρόνο, ως ένα εξαιρέτο κατάλυμα.

Την αρχική αίσθηση της Ζαγορίσιας κατοικίας προκαλεί η βαριά ξύλινη αυλόθυρα με τα πλατυέφαλα καρφιά, κατασκευασμένη εξ ολοκλήρου από τα χέρια του Θουκιδίδη σύμφωνα με τα παλιά πρότυπα του τόπου. Από μια αλυσίδα κρέμεται ο "κλίτσος", ένα ραβδάκι ξύλινο - που μπορεί να είναι και σιδερένιο - με καθοριστική σημασία για το άνοιγμα της πόρτας. Μόνον ο παρατηρητικός επισκέπτης - και οπωσδήποτε κάθε Ζαγορίσιος - ξέρει, πως η πόρτα ονοίγει με την εφαρμογή του κλίτους σε μια αιθώνα τρυπούλια στο ανώτερο σημείο της πόρτας.

Ο χώρος καθιστικού, πρωινού και εσπίασης είναι εντυπωσιακός με την άριστη τοιχοποιία, το επιβλητικό τζάκι, τα παλιά διακοσμητικά στοιχεία και τις τρεις πέτρινες καμάρες, που χωρίζουν την κυρίως αίθουσα από την κουζίνα και το μπαρό.

Η εικόνα της αυθεντικής Ζαγορίσιας κατοικίας ολοκληρώνεται στον δεύτερο όροφο. Στην κορυφή της σκάλας δεσπόζει η ευρύχωρη "Κρεβάτια", ένα καθιστικό ηλιόλουστο, με ξυλόγλυπτο ταβάνι, παλιό κιλίμι με ηπειρώτικα μοτίβα, ξύλινα έπιπλα έξοχα συντηρημένα και λίγα διακοσμητικά στοιχεία που προσδίδουν στο χώρο λιτότητα και αρχοντιά.

Η Κρεβάτια περιβάλλεται από 4 δωμάτια: το "Σανσίν", με τα παραθύρα ανοιχτά σε Ανατολή και Δύση, με τα ευρύχωρα "μπάνια" και το τζάκι, το παλιό χειροποίητο κιλίμι, τη "μεσάντρα", το ξυλόγλυπτο ταβάνι, το μπαούλο από τα χέρια του Θουκιδίδη. Ο "Νοντάς" υπέροχο δωμάτιο με αντίστοιχα χαρακτηριστικά και

παμπάλαιο μπαούλο διακοσμημένο με φίλντισι. Το "Μυστικό", χωρίς τζάκι, μικρό και χαριτωμένο, με σιδερένιο χειροποίητο κρεβάτι. Το "Μεσοφούντι", με λευκή βελέντζα, τζάκι, δίκλινο μπάσι, παλιό μπαούλο και θαυμάσια διακόσμηση. Κάθε δωμάτιο έχει τη δική του προσωπικότητα, ανάλογα με τη λειτουργία του στο Ζαγορίσιο σπίτι. Μια κομψή σκάλα οδηγεί από την Κρεβάτια στη σοφίτα. Η διανυκτέρευση και οι παραδοσιακές γεύσεις στον ξενώνα του Θουκυδίδη είναι αληθινή εμπειρία. Παραμένει αξέχαστη η φιλοξενία του ίδιου και της καταπληκτικής του οικογένειας, τόσο στον ξενώνα όσο και στην "Στέρνα", το μοναδικό αυτό παραδοσιακό μαγαζάκι στο κέντρο του χωριού.

Κάθε δωμάτιο στον ξενώνα του Θουκυδίδη ανακαλεί υπαρκτούς λεπουργικούς χώρους αυθεντικής κατοικίας του Ζαγοριού.

i πληροφορίες

ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ :

Από Ιωάννινα: 55χλμ., Από Αθήνα: 490 χλμ. Από Θεούνη: 350 χλμ. (μέσω Κόνιτσας), 310 χλμ. (μέσω Γρεβενών-Βασιλίτσας).

ΔΙΑΜΟΝΗ :

Μέχρι την λειτουργία του ξενώνα στο ΒΡΑΔΕΤΟ η πλησιέστερη διαμονή είναι 9 χλμ. μακριά στο Καπέσοβο:
 α) στον ξενώνα του ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ (ΤΗΛ. 26510-33570 και 6979-983798)

β) στον ξενώνα ΚΑΠΕΣΟΒΟ, επίσης παραδοσιακό και ζευτό της αγαπητής μας ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΑΣ ΦΙΤΣΙΟΥ. (τηλ. 26530-71724, 26510-71930 και 6945-529357)

Τμήμα από τον χάρτη "Ζαγόρι" 1: 50.000 των εκδ. Ανάβαση.

Παραδοσιακές γεύσεις στον ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ μόνον για τους ενοίκους ή κατόπιν ειδοποίησης.
 Στο καφενεδάκι της ΚΩΣΤΑΝΤΩΣ στο Βραδέτο (τηλ. 26530 71701)
 Στο ταβερνάκι της κυρα-ΟΛΓΑΣ στο Καπέσοβο (τηλ. 26530 71708)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε θερμότατα τον ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ και την οικογένειά του για την φιλοξενία και όλες τις βοήθειες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ι. Λαμπρίδου, "ΗΠΕΡΩΤΙΚΑ ΑΓΑΘΟΕΡΓΗΜΑΤΑ", εκδ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, Ιωάννινα 1971.
- Ε.Π. Μακρή. "ΤΑ ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ", Ιωάννινα 1996.
- περιοδ. "ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ ΜΑΣ", τευχ. 304-305, 2003.

